

УДК 323.2

Суб'єктивний чинник і його вплив на адаптацію політичних інститутів до функціонування в умовах нестабільного середовища

І.В. ІЩЕНКО

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: iv.ishchenko@gmail.com

Авторське резюме

В умовах нестабільності політичні лідери вирішують ряд нетривіальних завдань. Крім того, вони несуть відповідальність за прийняття рішень. Ця обставина пояснює, чому дана тема актуальна. Метою роботи є дослідження сутності впливу суб'єкта політики на адаптацію політичних інститутів до функціонування в умовах нестабільного середовища. Політичний суб'єкт діє за певним функціональним алгоритмом. Цей алгоритм означає вибір, формування і засвоєння певних стереотипів поведінки. Причому цей алгоритм виявиться дисфункціональним, якщо не буде знайдена інваріативність задіяння системи транспарентності до населення комплексу привабливих ідей та символів, спрямованих на мотивацію певної поведінки. Успішна адаптація політичних інститутів до нестабільних умов, якою керують політики, змістовно складається з комплексу заходів, що сприяють інтеріоризації суспільством певних цінностей. Цінності являють собою відносно стійке психічне утворення, що формується в системі, до якої входять потреби, інтереси й емоційні переживання. Тому під час нестабільності суб'єкти влади повинні перенацілити ціннісні орієнтації конфліктуючих сторін, впливаючи на їх складові. Відповідальність лідера в умовах підвищеної руйнівної ентропії суспільства реалізується різними шляхами, в залежності від констеляції потенціалу ресурсів, типу політичного режиму і динаміки ситуації. В роботі аналізується особливість адаптації до нестабільності в демократичних країнах, в умовах неконсолідованої демократії і авторитарного режиму. Лідер може спрямувати процес адаптації через конфлікт або виконувати функцію відведення надлишкової конфліктної ентропії.

Ключові слова: суб'єктивний чинник, адаптація, нестабільність, інтеріоризація цінностей, конфлікт, маніпулювання свідомістю, гнучкість, горизонтальні зв'язки, суспільний капітал.

The subjective factor and its influence on adapting to the functioning of political institutions in the conditions of an unstable environment

I.V. ISHCENKO

The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university, Dnepropetrovsk, Ukraine
E-mail: iv.ishchenko@gmail.com

Abstract

Political leaders solve a number of non-trivial task in conditions of instability. Moreover, they are responsible for making decisions. This explains why this topic is important. The purpose of the work is to study the essence of the impact of the subject of the policy on adaptation to the functioning of political institutions in the conditions of an unstable environment. Political actors act in a certain functional algorithm. This algorithm means the choice, formation and absorption of certain behaviors. Moreover, this algorithm would be dysfunctional if not found invariety involvement of transparency to the public attractive complex ideas and symbols designed to motivate specific behavior. Adaptation of the political institutions to changing conditions is successful, when politicians contribute to the promoting of interiorization society of certain values. Values are relatively stable mental formation. Values are generated in the system. This system includes the needs, interests and emotional distress. Therefore, during the instability subjects authorities should refocus the value orientations of the conflicting parties, affecting their constituents. Responsibility of a leader in high destructive entropy society is implemented in different ways. It depends on the constellation of potential resources, the type of political regime and dynamics of the situation. The article is devoted to the problem of the influence of subjective factor on the adaptation to the conditions of full democracy, unconsolidated democracy and authoritarian rule. The leader may direct the process of adaptation through the conflict, or performing a function remove excess conflict entropy.

Keywords: subjective factor, adaptation, instability, interiorization of values, a conflict, mind control, flexibility, horizontal communication, social capital.

Постановка проблеми. Суб'єктність політики функціонально окреслює коло нетривіальних завдань, які доводиться вирішувати політичним лідерам і нести за них відповідальність. Вони значно ускладнюються в умовах нестабільного соціального середовища. Ось чому важливо комплексно осягнути сутність проблеми впливу суб'єктивного чинника на адаптацію

політичних структур в цих умовах. А головний аспект менеджменту суб'єктів полягає у мінімізації негативного впливу нестабільності на діяльність політичних інститутів. Звідси випливає, що дана тема має практичну реалізацію і є надзвичайно актуальною.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема адаптації особистості в соціумі останніми рока-

© І.В. Іщенко, 2014

ми є об'єктом дослідження російських вчених, зокрема Ромма М.В. Його цікавить переважно теоретико-методологічний аспект даної проблеми. Інший представник політичної думки Медведєв О.Г. проаналізував механізми взаємодії адаптації особистості з політичною системою. Важливим для розуміння взаємозв'язків, які відіграють ключову роль в адаптації політичних інститутів до умов нестабільності, є робота Анохіна М.Г. «Политические системы: адаптация, динамика, устойчивость». Проблеми адаптації особистості в західноєвропейських країнах в умовах соціальної і політичної дестабілізації була присвячена конференція в Парижі, яка відбулась у грудні 2011 р. Оскільки адаптація суспільства до мінливих умов середовища може бути розглянута у контексті його згуртованості, варто взяти до уваги й матеріали конференції, що пройшла в Буенос-Айресі у липні 2010 року. Більш вдосконалені матеріали зроблених на ній доповідей були опубліковані за редакцією Геба Вессури в журналі «Science and public policy» у жовтні 2012 р. Автори на сторінках журналу намагаються знайти відповіді на гостроактуальне питання, пов'язане з ефективністю державної політики щодо соціальної згуртованості та соціальної інтеграції в нестабільних суспільствах.

Мета дослідження. Тож метою нашого дослідження є отримання цілісного уявлення про сутність впливу суб'єкта політики на адаптацію політичних інститутів до функціонування в умовах нестабільного середовища.

Виклад основного матеріалу. Суб'єктивний чинник, що впливає на адаптацію політичних інститутів в умовах нестабільності, може бути розглянутий у контексті запровадження певного функціонального алгоритму. Його сутність полягає у виборі, формуванні і засвоєнні стереотипів поведінки тих суб'єктів, що очолюють окремі структури політичної системи і взаємодіють між собою. Адже ці стереотипи впливають на прийняття політичних рішень. Причому цей алгоритм виявиться дисфункціональним, якщо не буде знайдена інваріативність задіяння системи транспарентності до населення комплексу привабливих ідей та символів, спрямованих на мотивацію певної поведінки.

Успішна адаптація політичних інститутів до нестабільних умов, якою керують політики, змістовно складається з комплексу заходів з інтеріоризації суспільством певних цінностей. До того ж, цей процес повинен тривати протягом відносно короткого часового терміну. Адже зростаюча нестабільність не дозволяє діяти інакше. Однак цінності являють собою відносно стійке психічне утворення, що формується в системі, до якої входять потреби, інтереси й емоційні переживання. Тому під час нестабільності суб'єкти влади повинні перена-

цілити ціннісні орієнтації конфліктуючих сторін, впливаючи на їх складові. У цьому зв'язку маніпулювання свідомістю в політиці набуває якісну визначеність, виступаючи інструментом самозахисту політичної системи від загрози дезінтеграції в умовах дефіциту відповідальності. Саме цей дефіцит спричиняє флуктуацію громадської свідомості, що може сформувати протестну активність. Тут спостерігається зворотньо-пропорційна кореляція між ступенем відповідальності лідерів і масштабами маніпулювання. Останні дослідження це підтверджують [5, с.18]. Відповідальність лідера в умовах підвищеної руйнівної ентропії суспільства реалізується різними шляхами, в залежності від констеляції потенціалу ресурсів, типу політичного режиму і динаміки ситуації.

Силовий варіант виходу з нестабільності має місце у середовищі політичної практики авторитаризму. У сталих демократіях, де харизма лідерів не так експліцитна, саме гнучкість політичних інститутів має ключове значення в їх успішній адаптації до нестабільних умов. Вона забезпечується, переважно, колегіальними суб'єктами влади. В свою чергу, неконсолідована демократія, як завжди, продукує негативний потенціал щодо врегулювання конфліктних відносин між суб'єктами. Адже, половинчастість рішень сприяє пролонгації конфліктів, а в ряді випадків – їх загостренню.

Адаптація політичних інститутів до умов середовища неможлива без їх легітимації. Боротьба за неї у період зростання хаотичності соціуму загострюється. Політична нестабільність в сучасному суспільстві посилюється тим, що нові суспільні сили часто-густо нездатні проявити себе з творчої сторони. В період нестабільності, як завжди, різко зростає кількість всьляких політичних організацій, оскільки підвищуються їхні шанси на отримання влади. Цими ж причинами пояснюється й те, що групі осіб, яка не справляє достатнього впливу на суспільство, стає вигідним занурити його в хаос соціальних потрясінь, використати ситуацію для посилення ролі випадкового чинника й підвищення вірогідності успіху даної групи. З. Фрейд пояснював агресивність політичних суб'єктів теорією фрустрацій. Саме вона є однією з головних підстав психоаналітичного пояснення політичної боротьби, яка часто-густо відбувається з порушенням політичних і правових норм.

Успішність адаптивної стратегії, на нашу думку, залежить від урахування в функціональному алгоритмі зворотнього впливу суб'єктів, що знаходяться за межами політичної системи на політичні інститути і суспільство. Вони можуть як сприяти їх адаптації, так і підвищувати хаос. В якості позасистемних суб'єктів в сучасних умовах виступають інші країни, які застосовують економічні санкції,

або, навпаки, надають економічну допомогу. Важливим є врахування таких позасистемних суб'єктів, як терористичні та політичні екстремістські організації. Тероризм перетворився на одну з головних перешкод, що заважають сталому розвитку держави, - робить висновок у своїй дисертації Р. Азимов [1, с.16].

Транспарентність хаотичності суспільства втілюється у численних соціальних конфліктах. В свою чергу, обґрунтування ролі суб'єктивного чинника у теорії конфліктів переконливо здійснив відомий американський соціолог Л. Козер. Перспективи зняття соціальної напруги, на його думку, залежатимуть від уміння лідерів конфліктуючих груп контролювати поведінку своїх послідовників. І ще одна обставина сприяє ненасильницькому врегулюванню конфліктів, на яку звертав увагу науковець, - це ступінь переконання лідерів конфліктуючих груп у перспективі продовження боротьби за об'єкт конфлікту [4, с.554]. Зазначимо, що суспільство стабілізується одночасно з припиненням широкомасштабних конфліктів. На цій особливості, на нашу думку, можна окреслити науковий підхід, тобто досліджувати вплив суб'єкта на адаптацію політичних інститутів з позиції концепцій конфліктології, який ми докладніше розглянемо в подальших роботах.

Зосередимось на іншому підході з дослідження ролі суб'єктивного чинника у подоланні нестабільності - компаративному. Результати його використання дають емпіричний матеріал з адаптації політичних систем в особистісному аспекті. Отже, група науковців західноєвропейських університетів провела дослідження зі стратегії прогнозування нестабільності. Їх аналіз ґрунтується на порівнянні діяльності державних структур і взаємовідносин еліт. Дослідження охоплює період 1955-2003 рр. для країн з населенням більше 500 тис. осіб. Робота передбачала використання експертних даних [8, с.191]. Всього було проаналізовано 141 епізод нестабільності. Вони встановили, що в режимах з обмеженою демократією партія, яка перемогла на виборах, як завжди, брала на себе всю повноту влади. У підсумку - взаємовідносини еліт формувались як поляризовані, тому обстановка характеризувалася нестабільністю. Авторитаризм під впливом груп тиску, за певних умов, починає продукувати нестабільність. Як зазначають науковці, ризик нестабільності збільшується із введенням такого елемента демократії, як багатопартійність [8, с.191]. Однак, на їх думку, в умовах нестабільності багатопартійність не веде до насилля, хоча поляризація суспільства має місце. Особливо вона зростає в період передвиборчої кампанії. Побудована модель дозволяє зробити висновок, що половина країн, які входять до групи ризику, виявляють нестабільність один раз у

кожні 5 років. Позитивним є те, що створена модель має високу вірогідність прогнозування. Наприклад, 18 країн з 21, що підлягали аналізу, за два роки до настання нестабільності, яка прогнозувалася в них, вступили у цю смугу нестабільного функціонування [8, с.200]. Тобто, можна констатувати, що під тиском громадськості лідери авторитарних режимів змушені обирати варіанти своїх дій між сприянням ще більшій нестабільності, яка може спровокувати державну кризу, або йти шляхом розчинення суспільної ентропії в багатопартійності.

Цінною порадою, адресованою політичним лідерам, є висновок науковців про те, що вірогідність виникнення громадянської війни втрое вища в країнах, де спостерігається дискримінація державою якоїсь національної меншини [7, с.197]. Дослідження останнього періоду свідчать, що вчені розглядають політичну нестабільність і в геополітичному вимірі. Цікаві дані отримані автором R. Jong-A-Pin (Нідерланди). Його аналіз довів кореляцію між регіоном світу і типом нестабільності. Як виявилось, лідери африканських країн неспроможні зорієнтувати адаптацію в русло конструктивних реформ, тому зростаюча нестабільність закінчується, переважно, зміною режимів. Тоді як для латиноамериканського регіону високими показниками, що характеризують нестабільність, є агресивні дії і протести, які діюча влада здатна локалізувати без втрати своїх повноважень. Адже відомо, що більшість режимів у цьому регіоні є авторитарні. Для європейських країн в період нестабільності «візитною карткою» є протестні дії, на які влада реагує зміною складу урядів, прийняттям нових законів тощо. У число десяти найстабільніших країн потрапили ті, що пов'язані з авторитарним правлінням. Такою є суб'єктивність у реалізації адаптивних стратегій, пов'язаних зі способами подолання нестабільності у геополітичному вимірі. Вона характеризується варіативністю протестної поведінки населення і реакції на неї діючої влади [11, с.15].

Разом з тим, незважаючи на тип політичного режиму, адаптивна стратегія буде провальною, якщо глава держави не буде володіти необхідним комплексом особистісних якостей. Ретроспективний аналіз показав, що таке поняття, як «справедливість» посідає центральне місце серед необхідних рис правителя, політика, голови держави. Цікаво, що воно має глобальне поширення у світовій науково-політичній думці. Саме так вважав відомий американський суспільний діяч Б. Франклін [2, с.423]. Але ще задовго до нього, в епоху Середньовіччя в Азії, аль-Фарабі назвав серед необхідних вроджених якостей правителя такі: поміркованість у задоволенні тілесних потреб; любов до чесності та огидливість до брехні; великодушність; презирство до багатства; любов

до справедливості та ненависть до гноблення і гнобителів; наполегливість. Причому аль-Фарабі у своїх працях ніде не обгрунтовує, що правитель повинен бути мусульманином. До вроджених якостей правителя філософ додає ті, що набуваються з досвідом. Серед них: мудрість; уміння діяти нестандартно, виходячи зі складних обставин; володіти словом, тобто вміти повести за собою жителів міста. Аль-Фарабі пише, що будь-яка риса може бути відсутня у правителя, окрім мудрості. Без неї Добродіє не місто загине [3, с.85]. Вже в античній філософській думці спостерігається формація філософсько-методологічного дискурсу стосовно суб'єктивного чинника в управлінні державою. Подібні погляди проглядаються у працях, насамперед, Аристотеля і Платона. Вочевидь, сучасні політтехнології у боротьбі за владу диктують їй іншу вимогу до керівника державою, коли він виконує свої функції з подолання нестійкості в суспільстві. Вона пов'язана з макіавелістською традицією в політиці. Адже саме гнучкість забезпечує успішну адаптацію політичних інститутів до нестійкості.

Не можна обійти увагою важливого суб'єкта, який слугував моральним орієнтиром для народів країн в усі часи, починаючи з варварських племен – це постать монарха. Він і сьогодні зберігає своє значення на рівні колективного несвідомого. На нашому континенті донині існує 12 монархій. Європейці ототожнюють своїх монархів з традиціями, стабільністю. Міждисциплінарний синтез дозволив виявити, що, наприклад у середньовіччі сила короля мала сакральний характер. Він розглядався як джерело стабільності і добробуту для всього народу [7, с.66]. Прикладом може слугувати Іспанія, де після падіння режиму Франко (XX ст.), за згодою політичних сил, було відновлено посаду короля. Тому, мабуть, незважаючи на заяви лібералів і соціалістів щодо скасування цього, на їх погляд, віджилого політичного інституту, монархії залишаються як символ стабільності політичної системи, зберігаючи свій магічний вплив на народи.

Сучасний науково-політичний дискурс концентрується й на такій особливості суб'єктивного чинника, як відокремленість політики і релігії. Адже ефективність управління державою не можна зводити тільки до божої волі. Події в мусульманському світі останніх років, зокрема в Єгипті, свідчать, що радикальні релігійні погляди керівництва держави на основі внутрішньої політики продукують нестійкість розвитку. Про це обгрунтовано пишуть сучасні автори, посиляючись на теоретичні міркування давніх філософів, наприклад Ібн Хальдуна [9].

Слід зазначити, що успішність виходу з нестійкості може бути розглянута під кутом зору взаємодії суспільних сил і влади. Про це

докладно писав, на прикладі Італії, Р. Патнем [10, с.203]. Адже суспільний капітал, в контексті цієї взаємодії, є тим потенціалом, що слугує надійним запобіжником кризових явищ і процесів. Будь-яку країну, де нерозвинуті горизонтальні взаємозв'язки між політичними акторами, слід вважати потенційно нестабільною. Такої ж думки дотримуються дослідники Ніковська Л. І. і Якимець В. Н. Аналізуючи публічну політику як ресурс і чинник посткризової модернізації по різних регіонах РФ, вони дійшли висновку, що модель «керованої демократії» в умовах кризи не тільки не виправдала себе, але й показала вичерпаність своїх концептуальних і технологічних можливостей та низьку їх ефективність. Обрив зворотних зв'язків і надлишкова вертикалізація системи політико-державного управління лише сприяють реалізації моделі бюрократичної мобілізації. Як наслідок, формується високий рівень соціальної напруженості і конфліктності, звуження спектра горизонтальних зв'язків і інтересів, які тільки і можуть бути тією основою, на якій починають складатися умови формування нових суб'єктів посткризового швидкого відновлення суспільства [6, с.244]. Нестабільність, що зростає, дає шанс новим силам. Стійкий вихід з неї можливий зусиллями тих суб'єктів, що на конкретному етапі виступають як сутнісні і конгруентні стабілізаційним перетворенням. Хто ці суб'єкти – спрогнозувати важко. Головна умова для формування суб'єктності антикризової політики полягає в цілеспрямованій констеляції чинників, що реалізують суспільний потенціал, а отже, допомагають перетворити турбулентний потік дезорганізації суспільства на ті обриси, яким протаманні підвищена соціальна мобільність населення. Політичні інститути в таких умовах повинні мати динаміку змін, зорієнтовану не на полюси колишнього зростання, що себе вже вичерпали, а слугувати генератором суспільного поступу, використовуючи оновлену систему мотивації до розширення горизонтальних взаємозв'язків між суб'єктами.

Як показує досвід РФ, саме недостатність ресурсів змушує активізувати співпрацю влади і громадянського суспільства. Наприклад, Краснодарський край, внаслідок підготовки до Олімпіади і тих чималих ресурсів, що надходять з федерального бюджету, буде переважно вертикальні розподільчі структури. Вони не мотивовані на самозабезпечення. Інша картина спостерігається в Курській області, що є дотаційною. В цьому регіоні влада прагне стабілізувати обстановку за рахунок не тільки державного бюджету. Курська обласна влада активно налагоджує діалог з бізнесовими структурами, науковцями тощо [6, с.247]. Насправді говорити, що там побудована якісно нова демократична владна система, не доводиться. Як завжди,

влада підтримує тільки ветеранські організації, бо впевнена, що вони додержуються нейтральної позиції і проти влади ніяких виступів з боку ветеранів не трапляється. Разом з тим, ця позитивна тенденція налагодження діалогу влади з громадськістю, за належної підтримки і політичної волі керівництва державою, може стати точкою біфуркації, з якої розпочнуться демократичні тенденції по всій країні.

Висновки. Підбиваючи підсумок нашим міркуванням, варто зазначити, що суб'єктивний чинник під час нестабільності політичної системи в процесі її адаптації може виступати у двох основних ролях. По-перше, бути катализатором процесу адаптації. Такий варіант дій супроводжується, здебільшого, відкритим конфліктом, що має варіативність динаміки і завершення. Цей процес може консте-

люватися в різних формах, від силової протидії і придушення протестної активності, до розгортання широкомасштабного громадянського конфлікту.

Тоді процес адаптації значно ускладнюється і триває значно довше. В цьому випадку він може закінчитися розпадом політичної системи і переходом її на нову конфігурацію політичних інститутів. По-друге, політичний лідер (організація) може відігравати функцію відведення надлишкової конфліктної ентропії. Її реалізація знаходить свій вияв у реорганізації діючої політичної системи. Найкращий варіант адаптації, на наш погляд, має місце в тому випадку, коли суб'єктна діяльність відбувається на основі відкритості, створенні відповідних умов для інтеріоризації цінностей, властивих центральній зоні культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Азимов Р. А. Терроризм как фактор дестабилизации современного российского общества и государства: детерминанта, идеология, механизмы предупреждения [Текст] автореф. дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / Азимов Рауф Асланоглы; Нижегородский государственный университет им. Н. И. Лобачевского. – Нижний Новгород, 2013. – 26 с.
2. Бредфорд У. История поселения в Плимуте; Франклин Б. Автобиография. Pamфлеты; Кревекер Сент Джон де. Письма американского фермера [Текст]/ У. Бредфорд; Б. Франклин; Сент Джон де Кревекер; пер с англ. – М.: Худож. лит., 1987. – 751 с.
3. Игнатенко А.А. В поисках счастья. Общественно-политические воззрения арабо-исламских философов средневековья [Текст]/ А. А. Игнатенко. – М: Мысль, 1989. – 255 с.
4. Козер Л. Функции социального конфликта [Текст] /Л. Козер// Американская социологическая мысль.- М.- 1996. – С.542 – 556.
5. Королев Н. О. Политическое манипулирование в процессе коммуникации власти и общества [Текст] автореф. дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / Королев Никита Олегович; Саратовский государственный социально-экономический университет. – Саратов, 2013. -23с.
6. Никовская Л. И. Публичная политика как ресурс и фактор посткризисной модернизации [Текст]/ Л. И. Никовская, В. Н. Якимец // Модернизация и политика в XXI веке / Отв. ред. Ю. С. Оганисян. – М.: РОССПЭН, 2011. – С. 241 – 261.
7. Ронин В. К. Франки, Вестготы, Лангобарды в VI – VIII вв.: политические аспекты самосознания [Текст]/ В. К. Ронин // Одиссей. – 1989. – С. 60 – 76.
8. Goldstone J. A. A. Global Model for Forecasting Political Instability [Text]/ J. A. Goldstone, R. H. Bates // American Journal of Political Science, Vol. 54, No. 1, January 2010, Pp. 190–208.
9. Instability in Muslim Societies uk [Electronic resource]. - Regime to access: <http://primewritings.co.uk/essays/Political/Instability-in-Muslim-Societies.php>.
10. Putnam R. D. Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy. — Princenton (NJ): Princenton University Press, 1993. – 258p.
11. Richard Jong-A-Pin. On the Measurement of Political Instability and its Impact on Economic Growth [Electronic resource]/ Jong-A-Pin Richard // Faculty of Economics University of Groningen. The Netherlands. – Groningen, 2006. – 33p. – Режим доступа: http://congress.utu.fi/epcs2006/docs/D8_jong-a-pin.pdf.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2014

REFERENCES:

1. *Azimov R. A. Terrorism kak faktor destabilizatsii sovremennogo rossiyskogo obschestva i gosudarstva: determinanta, ideologiya, mehanizmyi preduprezhdeniya (Terrorism as a destabilizing factor for the modern Russian state and society: the determinant, ideology, mechanisms to prevent) avtoref. dis. ... kand. polit. nauk : 23.00.02 / Azimov Rauf Aslanoglyi; Nizhny Novgorod State University Lobachevsky. Nizhniy Novgorod, 2013. 26 p.*
2. *Bredford U. Istoriya poseleniya v Plimute (The history of settlement in Plymouth); Franklin B. Avtobiografiya. Pamfletyi(Autobiography. Pamphlets); Kreveker Sent Dzhon de. Pisma amerikanskogo fermera(Letters from an American Farmer). Moscow, 1987. 751 p.*
3. *Ignatenko A.A. V poiskah schastya. Obschestvenno-politicheskie vozzreniya arabo-islamskih filosofov srednevekovya (In search of happiness. Socio-political views of the Arab-Islamic philosophers of the Middle Ages). Moscow, 1989. 255 p.*
4. *Kozer L. Funktsii sotsialnogo konflikta(The functions of social conflict). Amerikanskaya sotsiologicheskaya myisl, Moscow, 1996, pp. 542-556.*

5. *Korolev N. O. Politicheskoe manipulirovanie v protsesse kommunikatsii vlasti i obschestva (Political manipulation of the power to society in the process of their communication.) avtoref. dis. ... kand. polit. nauk : 23.00.02 / Korolev Nikita Olegovich; Saratovskiy gosudarstvennyiy sotsialno-ekonomicheskii universitet. Saratov, 2013. 23p.*
6. *Nikovskaya L. I., Yakimets V. N. Publichnaya politika kak resurs i faktor postkrizisnoy modernizatsii (Public policy as a resource and post-crisis modernization factor). Modernizatsiya i politika v XXI veke. Moscow, 2011, pp. 241-261.*
7. *Ronin V. K. Franki, Vestgotyi, Langobardi v VI – VIII vv.: politicheskie aspektyi samosoznaniya (Franks, Visigoths, Lombards in VI - VIII centuries.: Political aspects of identity). Odissey, 1989, pp. 60-76.*
8. *Goldstone J. A. A. Global Model for Forecasting Political Instability [Text]/ J. A. Goldstone, R. H. Bates // American Journal of Political Science, Vol. 54, No. 1, January 2010, pp. 190–208.*
9. *Instability in Muslim Societies uk. Regime to access: <http://primewritings.co.uk/essays/Political/Instability-in-Muslim-Societies.php>.*
10. *Putnam R. D. Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy. Princenton (NJ): Princenton University Press, 1993, 258p.*
11. *Richard Jong-A-Pin. On the Measurement of Political Instability and its Impact on Economic Growth. Faculty of Economics University of Groningen. The Netherlands. Groningen, 2006, 33p. Regime to access: http://congress.utu.fi/epcs2006/docs/D8_jong-a-pin.pdf.*

Ищенко Ігор Васильович – кандидат історичних наук, доцент
Дніпропетровський національний університет імені Олеса Гончара
Адреса: 49010, м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, буд. 72
E-mail: iv.ishchenko@gmail.com

Ishchenko Ihor Vasylovych – PhD in history, associate professor
The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university
Address: 72, Gagarin Avenue, Dnipropetrovsk, 49010
E-mail: iv.ishchenko@gmail.com